

TAJEMNICA ZAWODOWA W PSYCHOTERAPII

1. TAJEMNICA ZAWODOWA

1.1. FUNKCJA TAJEMNICY ZAWODOWEJ

Ustawowe obowiązki zachowania pewnych informacji w tajemnicy są realizacją norm wynikających z **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483) – przede wszystkim art. 30 (przyrodzona i niezbywalna godność człowieka), 31 (ochrona prawna wolności człowieka), 47 (prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym) i 51 (prawo do zachowania w tajemnicy informacji dotyczących swojej osoby)¹.

Podobnie, na poziomie międzynarodowym, wyprowadza się prawo pacjenta do zachowania w tajemnicy informacji o jego stanie zdrowia z fundamentalnego, przyrodzonego każdemu człowiekowi prawa do godności.

Realizacji prawa pacjenta do zachowania w tajemnicy informacji udzielanych mu w związku z udzielaniem profesjonalnych świadczeń zdrowotnych służy objęcie regulowanych zawodów medycznych obowiązkiem zachowania tajemnicy zawodowej rozumianej jako tajemnica poznana w związku z wykonywaniem zawodu². Regulowanymi zawodami medycznymi są zawody lekarza i lekarza dentystry, pielęgniarki i położnej oraz diagnosty laboratoryjnego. Do kategorii zawodów regulowanych, ze względu na uchwalenie ustawy o zawodzie psychologa oraz coraz donioślejszą rolę w terapii zaburzeń, należy również zaliczyć zawód psychologa.

Tajemnica zawodowa jest jedną z podstawowych cech zawodów zaufania publicznego, a jej podstawowym zadaniem w przypadku zawodów medycznych związanych z ochroną zdrowia psychicznego jest zapewnienie przestrzegania prawa pacjenta do swobody wypowiedzi. Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 9 kwietnia 2013 r., w sprawie o sygn. II AKa 49/13³, ochrona tajemnicy zawodowej w postaci np. prawa do domowy zeznań, czy zakazu przesłuchania ma funkcję ochronną i gwarancyjną, gdyż „przepisy o prawie odmowy zeznań czy odpowiedzi na pytania stron mają chronić świadka, który w sytuacji dylematu etycznego stałby w trudnej moralnie sytuacji, czy zeznawać prawdę”.

¹ Zob, Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2005 r., sygn. akt I KZP 6/05, OSNKW 2005/4/39.

² M. Jackowski, Ochrona danych medycznych, Wolters Kluwer, Warszawa 2011r. str. 76

³ LEX nr 1312093.

1.2. RÓŻNICE W ZAKRESIE TAJEMNICY ZAWODOWEJ I OBOWIĄZKU JEJ ZACHOWANIA W ZALEŻNOŚCI OD WYKONYWANEGO ZAWODU PRZEZ PSYCHOTERAPEUTĘ

Zawód psychoterapeuty nie posiada w Polsce, w przeciwieństwie do niektórych państw europejskich (np. Austria) własnej regulacji ustawowej. W związku z powyższym psychoterapeuci, na poziomie ustawowym nie posiadają zdefiniowanej tajemnicy zawodowej, a co za tym idzie nie posiadają prawnych środków ochrony tajemnicy zawodowej. Ochrona tajemnicy zawodowej psychoterapeuty na poziomie ustawowym może zostać zapewniona wyłącznie w kontekście wykonywania przez niego innego zawodu medycznego i świadczenia pomocy psychoterapeutycznej w ramach tak wykonywanego zawodu. Przedstawiona opinia zakłada zatem, że psychoterapia jest świadczona bądź w ramach wykonywanego zawodu:

- a) lekarza,
- b) lekarza udzielającego świadczeń z zakresu psychoterapii w ramach czynności wynikających z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego,
- c) psychologa,

bądź jako samodzielny zawód przez osoby nie spełniające powyższych kryteriów.

Powyższe rozróżnienie wynika z odmiennego uregulowania zarówno przedmiotu ochrony tajemnicy zawodowej (co chronimy), jak i możliwości zwolnienia z tego obowiązku (kiedy można, a kiedy trzeba ujawnić informacje objęte tajemnicą). Wyodrębnienie kategorii lekarza udzielającego świadczeń z zakresu psychoterapii w ramach czynności wynikających z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego jest podyktowane kwalifikowaną formą tajemnicy lekarskiej zagwarantowanej dla lekarzy, którzy wykonują zawód podejmując czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego.

1.3. PODSTAWY PRAWNE I PODSTAWY ETYCZNE OBOWIĄZKU ZACHOWANIA TAJEMNICY ZAWODOWEJ

Tajemnica zawodowa jest kategorią prawną i etyczną, to znaczy jej regulacje znajdują się zarówno w przepisach ustaw regulujących wykonywanie określonych zawodów lub czynności (ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry, ustawa o zawodzie psychologa, ustawa o ochronie zdrowia psychicznego), jak i w zbiorach zasad deontologicznych obowiązujących w poszczególnych zawodach (Kodeks etyki lekarskiej, zasady etyczne poszczególnych stowarzyszeń psychoterapeutycznych).

Podstawowa różnica pomiędzy regulacją prawną i regulacją deontologii zawodowej sprowadza się do podstaw odpowiedzialności za naruszenie norm. Naruszenie norm

prawnych (ustawowych) pociąga za sobą odpowiedzialność prawną (cywilną, karną, administracyjną) egzekwowaną przez organy państwowe (sąd, prokurator, organ administracji) zaś naruszenie norm deontologicznych pociąga za sobą odpowiedzialność zawodową (rzecznik odpowiedzialności zawodowej, sąd lekarski, sąd koleżeński w stowarzyszeniu).

Bezprawne ujawnienie informacji objętych tajemnicą zawodową pociąga najczęściej za sobą odpowiedzialność w obu systemach, czyli odpowiedzialność karną lub cywilną oraz odpowiedzialność zawodową.

2. PSYCHOTERAPEUCI LEKARZE UDZIELAJĄCY ŚWIADCZEŃ Z ZAKRESU PSYCHOTERAPII W RAMACH CZYNNOŚCI WYNIKAJĄCYCH Z USTAWY O OCHRONIE ZDROWIA PSYCHICZNEGO

2.1. PODSTAWA PRAWNA OBOWIĄZKU ZACHOWANIA TAJEMNICY LEKARSKIEJ

Podstawami prawnymi obowiązku zachowania przez lekarza psychiatrę oraz lekarza innej specjalności wykonującego czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego tajemnicy zawodowej (lekarskiej) są:

a) art. 40 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2011 r. Nr 277, poz. 1634, ze zmianami), zgodnie z którym: „Lekarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu.”, oraz

b) art. 50 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 1995 r. Nr 111, poz. 535, ze zmianami), zgodnie z którym „Osoby wykonujące czynności wynikające z niniejszej ustawy [*ustawy o ochronie zdrowia psychicznego*] są obowiązane do zachowania w tajemnicy wszystkiego, o czym powezmą wiadomość w związku z wykonywaniem tych czynności, stosownie do odrębnych przepisów, a nadto z zachowaniem przepisów niniejszego rozdziału.” i art. 52 ust. 1 tej ustawy, zgodnie z którym „Nie wolno przesłuchiwać osób obowiązanych do zachowania tajemnicy, stosownie do przepisów niniejszego rozdziału, jako świadków na okoliczność wypowiedzi osoby, wobec której podjęto czynności wynikające z niniejszej ustawy, co do popełnienia przez nią czynu zabronionego pod groźbą kary.”

Tak sformułowane przepisy w sposób jasny określają, że zachowanie tajemnicy lekarskiej jest obowiązkiem lekarza, a nie jego prawem i jest nierozdzielnie związana z wykonywaniem zawodu. Obowiązek zachowania tajemnicy lekarskiej rodzi po stronie lekarza prawo do odmowy udzielenia informacji objętej tą tajemnicą zarówno organom państwowym, jak i osobom trzecim uprawnionym do uzyskiwania informacji w związku z wykonywanym zawodem (np. dziennikarzom), chyba, że obowiązek ujawnienia informacji objętych tajemnicą lekarską wynika z przepisów szczególnych.

Lekarz zobowiązany jest ponadto do zachowania tajemnicy lekarskiej na mocy art. 13 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tj. Dz. U. z 2012 r., poz. 159 ze zmianami).

Obowiązek zachowania tajemnicy lekarskiej i wyjątki od tego niego wynikają również z etycznych zasad wykonywania zawodu ujętych w Kodeksie Etyki Lekarskiej i zawarte są w art. 23 i nast. tego aktu.

2.2. ZAKRES TAJEMNICY LEKARSKIEJ

2.2.1. USTAWA O ZAWODACH LEKARZA I LEKARZA DENTYSTY ORAZ USTAWA O OCHRONIE ZDROWIA PSYCHICZNEGO

Zakres tajemnicy lekarskiej został przez ustawodawcę określony bardzo szeroko. Należy przyjąć i bronić tezy mówiącej, że skoro przepis art. 40 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty nie wskazuje żadnych konkretnych informacji objętych tajemnicą to objęte nią są wszystkie informacje, w których posiadanie wszedł lekarza w związku z wykonywaniem zawodu. Istotne jest również to, że tajemnica ta nie dotyczy jedynie wiadomości ściśle medycznych (obejmujących wiadomości o stanie zdrowia pacjenta), ale obejmuje także wszelkie inne informacje uzyskane od pacjenta w związku z wykonywaniem zawodu (np. dotyczące stanu rodzinnego, majątkowego). W literaturze podkreśla się słusznie, że sama informacja o fakcie bycia pacjentem (choć jednorazowo) jest już objęta zakresem tajemnicy lekarskiej.

Tajemnicą lekarską objęta jest również dokumentacja medyczna wytworzona w związku z procesem diagnozowania i leczenia pacjenta, przy czym pod pojęciem dokumentacji medycznej należy rozumieć zarówno dokumentację sensu stricto jak i wszelkie notatki, nagrania, zaświadczenia i zapiski dotyczące pacjenta. Nie jest istotna forma utrwalenia informacji (papierowa, elektroniczna).

Lekarz psychiatra oraz lekarz wykonujący czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, zgodnie z art. 51 tej ustawy, nie może dokonywać wpisów w dokumentacji medycznej dokumentujących przyznanie się przez pacjenta do popełnienia czynów zabronionych pod groźbą kary.

Należy uznać, że nie jest również istotne, z punktu widzenia obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej źródło z jakiego lekarz poweźmie daną informację – bezpośrednio od pacjenta albo od osób trzecich lub z innych źródeł. Nie jest również istotne, czy lekarz powziął wiadomości zgodnie z wolą pacjenta, czy wbrew jego woli. Teza taka została sformułowana przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 2 czerwca 2011 r. (sygn.. SDI 13/2011) w odniesieniu do tajemnicy zawodowej radcy prawnego, jednakże ze względu na charakter obu zawodów, jako zawodów zaufania publicznego, należy uznać, że znajduje ona zastosowanie również w przypadku zawodu lekarza.

Lekarze mają również ustawowy obowiązek zapewnienia zachowania tajemnicy przez personel medyczny uczestniczący bezpośrednio lub pośrednio w procesie leczenia.

Podsumowując, należy przyjąć, że obowiązek zachowania tajemnicy lekarskiej następuje przy łącznym spełnieniu następujących warunków

- 1) wykonywanie zawodu lekarza przez osobę, która wchodzi w posiadanie informacji,
- 2) uzyskanie informacji następuje w związku z wykonywaniem zawodu lekarza,
- 3) informacja ma jakikolwiek związek z pacjentem.

Tajemnica lekarska nie jest ograniczona w czasie, co oznacza, że:

- 1) lekarz ma obowiązek jej zachowania również po zakończeniu procesu diagnostycznego i leczniczego, także po śmierci pacjenta (obejmuje ona również informacje o przyczynie zgonu i wyniki ew. sekcji zwłok);
- 2) obowiązuje również po zaprzestaniu wykonywania zawodu (np. w skutek przejścia na emeryturę albo utraty prawa wykonywania zawodu).

Ujawnienie przez lekarza wiadomości objętych tajemnicą lekarską stanowi przestępstwo określone w art. 266 kodeksu karnego.

Artykuł 40 ust. 2 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty, stanowi, że lekarz jest zwolniony od zachowania tajemnicy, gdy:

- 1) tak stanowią ustawy,
- 2) badanie lekarskie zostało przeprowadzone na żądanie uprawnionych, na podstawie odrębnych ustaw, organów i instytucji - wówczas lekarz jest obowiązany poinformować o stanie zdrowia pacjenta wyłącznie te organy i instytucje;
- 3) zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób;
- 4) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy, po uprzednim poinformowaniu o niekorzystnych dla pacjenta skutkach jej ujawnienia;
- 5) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie lekarzowi sądowemu;

6) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych innemu lekarzowi lub uprawnionym osobom uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń.

Powyższy katalog ma charakter zamknięty, co oznacza, że nie ma innych przypadków zwalniających lekarza od obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej, a więc w których lekarz może legalnie ujawnić informacje objęte tą tajemnicą.

Ponadto, w przypadku lekarzy wyjątki od obowiązku zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem czynności określonych w ustawie o ochronie zdrowia psychicznego przewidziane są w art. 51 tej ustawy i obejmują możliwość udzielenie informacji wobec:

- 1) lekarza sprawującego opiekę nad osobą z zaburzeniami psychicznymi;
- 2) właściwych organów administracji rządowej lub samorządowej co do okoliczności, których ujawnienie jest niezbędne do wykonywania zadań z zakresu pomocy społecznej;
- 3) osób współuczestniczących w wykonywaniu czynności w ramach pomocy społecznej, w zakresie, w jakim to jest niezbędne;
- 4) Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Agencji Wywiadu, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Policji, Żandarmerii Wojskowej, Straży Granicznej, Służby Więziennej, Biura Ochrony Rządu i ich upoważnionych pisemnie funkcjonariuszy lub żołnierzy w zakresie niezbędnym do przeprowadzenia postępowania sprawdzającego na podstawie przepisów o ochronie informacji niejawnych;
- 5) policjanta, upoważnionego pisemnie przez kierownika jednostki organizacyjnej Policji, prowadzącego czynności operacyjno-rozpoznawcze w zakresie poszukiwań i identyfikacji osób.

2.2.2. USTAWA O PRAWACH PACJENTA

Na podstawie art. 13 Ustawy o prawach pacjenta, pacjent ma prawo do zachowania w tajemnicy przez osoby wykonujące zawód medyczny, w tym udzielające mu świadczeń zdrowotnych, informacji z nim związanych, a uzyskanych w związku z wykonywaniem zawodu medycznego.

Prawo pacjenta do domagania się zachowania w poufności informacji z nim związanych, a w szczególności informacji związanych ze stanem jego zdrowia, nie ma charakteru bezwzględny i istnieją przypadki, kiedy osoby wykonujące zawód medyczny zwolnione są z obowiązku jej zachowania. Niekiedy są one wręcz zobowiązane do ujawnienia informacji będących w ich dyspozycji (art. 14 ust. 2 Ustawy o prawach pacjenta).

Okoliczności wyłączające prawo pacjenta do dochowania poufności wynikają z samej Ustawy o prawach pacjenta, jak również z przepisów odrębnych ustaw. Są one wyliczone w sposób enumeratywny i można podzielić je na dwie grupy. Pierwsza zawiera okoliczności, w których ujawnia się brak interesu pacjenta w dalszym zachowaniu poufności (wyrażenie zgody przez pacjenta lub jego przedstawiciela ustawowego), a także sytuacje, w których zachowanie poufności może powodować niebezpieczeństwo dla zdrowia i życia osoby badanej. Druga grupa to okoliczności związane z istotnym interesem publicznym lub interesem osób trzecich w uchyleniu poufności.

Zgodnie z art. 14 Ustawy o prawach pacjenta, zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy dotyczy przypadku gdy:

- 6) tak stanowią przepisy odrębnych ustaw;
- 7) zachowanie tajemnicy może stanowić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia pacjenta lub innych osób;
- 8) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy wyraża zgodę na ujawnienie tajemnicy;
- 9) zachodzi potrzeba przekazania niezbędnych informacji o pacjencie związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych innym osobom wykonującym zawód medyczny, uczestniczącym w udzielaniu tych świadczeń.

Również Ustawa o prawach pacjenta wskazuje, że osoby wykonujące zawód medyczny są związane tajemnicą również po śmierci pacjenta.

2.3. MOŻLIWOŚĆ ZWOLNIENIA LEKARZA Z OBOWIĄZKU ZACHOWANIA TAJEMNICY LEKARSKIEJ W POSTĘPOWANIACH SĄDOWYCH I ADMINISTRACYJNYCH

2.3.1. POSTĘPOWANIE KARNE

Zgodnie z ogólną regułą wyrażoną w art. 177 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 556 z późn. zm.) każda osoba wezwana w charakterze świadka ma obowiązek stawić się na wezwanie i złożyć zeznania.

Podstawowym przepisem określającym możliwość oraz warunki ujawnienia przez lekarza wiadomości stanowiących tajemnicę lekarską jest artykuł 180 kodeksu postępowania karnego.

Z przepisów tego artykułu wynikają dwie podstawowe okoliczności.

Po pierwsze, zgodnie z § 1 osoby obowiązane do zachowania tajemnicy w związku z wykonywaniem zawodu są uprawnione do odmowy składania zeznań co do okoliczności, na które rozciąga się ten obowiązek, chyba że sąd lub prokurator zwolni je od obowiązku zachowania tajemnicy, jeżeli ustawy szczególne nie stanowią inaczej.

Po drugie, zgodnie z § 2 tajemnica lekarska jest uprzywilejowaną formą tajemnicy zawodowej i tej osoby obowiązane do zachowania tajemnicy mogą być przesłuchiwane co do faktów objętych tą tajemnicą tylko wtedy, gdy jest to niezbędne dla dobra wymiaru sprawiedliwości, a okoliczność nie może być ustalona na podstawie innego dowodu, przy czym decyzję w tym zakresie podejmuje sąd. Inaczej mówiąc **lekarz nie może złożyć zeznań w postępowaniu karnym (przygotowawczym lub sądowym) na okoliczności objęte tajemnicą lekarską do czasu uprawomocnienia się postanowienia sądu zwalniającego go z tajemnicy.**

Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że użyte określenia „niezbędności dla dobra wymiaru sprawiedliwości” oraz „sytuacji, gdy danej okoliczności nie można ustalić w oparciu o inny dowód” nie są określone (zdefiniowane) w żadnym akcie prawnym i podlegają ocenie sądu indywidualnie w każdej sprawie.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 stycznia 1995 r. (sygn. I KZP 15/94) przyjął, że niemożność ustalenia danej okoliczności w oparciu o inny dowód oznacza niemożliwość dokonania ustaleń za pomocą innych środków dowodowych przy jednoczesnym wyczerpaniu, istniejących w danej sprawie, źródeł dowodowych.

Z kolei Sąd Apelacyjny w Katowicach w postanowieniu z dnia 12 października 2011 r. (sygn. II AKz 664/11) stwierdził, że „w grę wchodzi obiektywna niemożliwość, co oznacza faktyczne nieistnienie takiego źródła dowodowego, które mogłoby dostarczyć informacji na dany temat. Nie wystarcza tu ani istnienie (możliwych do pokonania) przeszkód w dotarciu do istniejącego źródła dowodowego, ani też nieustalenie istnienia tego źródła wynikające z niepodjęcia wszystkich koniecznych w danym momencie czynności (...)”.

Samo zwolnienie z obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej przez sąd nie oznacza zniesienia obowiązku zachowania tej tajemnicy przez lekarza w odniesieniu do informacji dotyczącej danego pacjenta. Obowiązek ten istnieje nadal, zaś zakres zwolnienia w konkretnej sprawie wynika z treści postanowienia sądu. Jak stwierdził Sąd Apelacyjny w Krakowie, w postanowieniu z dnia 16 czerwca 2010 r. (sygn. II AKz 198/10), „zakres zwolnienia z tajemnicy zawodowej powinien być ściśle określony w orzeczeniu zwalniającym z tajemnicy poprzez wskazanie konkretnej sprawy bądź czynu oraz okoliczności, o których zwolniony może zeznawać. Gdyby tego nie było, zwolnienie miało by charakter *carte blanche* dla dowolnego korzystania przez organy procesowe”.

Prawo do wniesienia zażalenia ma zarówno wnioskujący o przesłuchanie, jak i osoba, która ma zostać przesłuchana. Przedmiotem zaskarżenia jest natomiast postanowienie sądu w przedmiocie zwolnienia świadka, a więc postanowienie o zwolnieniu świadka z tajemnicy lub postanowienie o odmowie takiego zwolnienia.

Zażalenie przysługuje na zasadach ogólnych, zaś poddane kontroli jest w tym w aspekcie zaistnienie *in concreto* przesłanki zwolnienia z obowiązku zachowania określonej tajemnicy wskazanej w tym przepisie⁴.

Należy wspomnieć, że w postępowaniu przygotowawczym inne osoby niebędące stronami, gdy postanowienie w przedmiocie zwolnienia od obowiązku zachowania tajemnicy narusza ich prawa, mogą na podstawie art. 302 § 1 KPK również złożyć zażalenie.

W przypadku lekarzy wykonujących czynności z zakresu ustawy o ochronie zdrowia psychicznego niezwykle istotne znaczenie ma art. 52 ust. 1 tej ustawy, który statuuje bezwzględny zakaz dowodowy. **Nie wolno bowiem przesłuchiwać lekarza na żadnym etapie postępowania na okoliczność wypowiedzi osoby, wobec której podjęto czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, co do popełnienia przez nią czynu zabronionego pod groźbą kary (przestępstwa lub wykroczenia).**

2.3.2. POSTĘPOWANIE CYWILNE

Zgodnie z ogólną regułą wyrażona w art. 261 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 101 z późn. zm.) co do zasady, nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, poza zamkniętym kręgiem osób określonych przez ustawodawcę, tj. małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia..

Lekarz nie mieści się w kręgu osób uprawnionych do odmowy, co oznacza, że jest on zobowiązany na wezwanie sądu stawić się celem złożenia zeznań w charakterze świadka.

Sąd w postępowaniu cywilnym nie ma instrumentów pozwalających na zwolnienie świadka z obowiązku zachowania wiążącej go tajemnicy zawodowej.

Przepisy KPC nie przewidują bowiem możliwości zwolnienia świadka z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej, której zakres regulują poszczególne ustawy dotyczące zasad wykonywania zawodów zaufania publicznego. W konsekwencji ani strony, ani organ procesowy nie mogą zwolnić świadka z zachowania tajemnicy.

Art. 261 § 2 KPC dopuszcza możliwość **odmowy** przez świadka **odpowiedzi na zadane mu pytanie**, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich na odpowiedzialność karną hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo **jeżeli zeznanie miałoby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej**. Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej musi przy tym wynikać z przepisów

⁴ Por. T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, LEX/el. 2014

ustawowych, a ponadto pozostawać w związku z faktami, których odpowiedź ma dotyczyć⁵.

Ponadto, zgodnie z art. 52 ust. 1 Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego **nie wolno przesłuchiwać lekarza na żadnym etapie postępowania na okoliczność wypowiedzi osoby, wobec której podjęto czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, co do popełnienia przez nią czynu zabronionego pod groźbą kary (przestępstwa lub wykroczenia)**. Przykładowo, w trakcie rozprawy rozwodowej nie wolno pytać lekarza psychiatrę, u którego leczył się pozwany mąż na okoliczność wypowiedzi w trakcie wizyty lekarskiej co do faktu stosowania przemocy fizycznej. Zakazem tym w postępowaniu rozwodowym nie będą natomiast objęte wypowiedzi pacjenta dotyczące np. jego sytuacji finansowej. Lekarz będzie jednak mógł odmówić odpowiedzi na pytanie dotyczące tej sytuacji powołując się na „ogólną” tajemnicę lekarską uregulowaną w art. 40 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry.

Lekarz występujący jako świadek może zatem odmówić odpowiedzi na konkretne, zadane mu przez sąd lub stronę pytanie, jeżeli zeznanie miałoby być połączone z ujawnieniem istotnej tajemnicy zawodowej.

Innymi słowy w postępowaniu cywilnym, na podstawie sformułowanego w art. 261 § 2 KPC prawa do odmowy odpowiedzi na zadane pytanie, lekarz, zeznający jako świadek nie musi ujawniać informacji, które są objęte tajemnicą lekarską. Decyzję w kwestii ewentualnego ujawnienia okoliczności i faktów objętych tajemnicą, a także zakresu ich ujawnienia, **pozostawiono osobie powołującej się na tajemnicę zawodową**. Należy przy tym podkreślić, że chodzi o istotną tajemnicę zawodową. Lekarz musi zatem ocenić, jakie informacje może ujawnić w interesie osób trzecich.

W tym zakresie należy zwrócić uwagę na odmienną regulację w stosunku do Kodeksu postępowania karnego (patrz powyżej), który przewiduje tryb zwolnienia z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej. Różnica regulacji jest zrozumiała, jeżeli zważyć na źródła aksjologiczne ustanowienia tych ograniczeń dowodowych. Zasada przestrzegania tajemnicy zawodowej lekarza, jako informacji dotyczących sfery prywatnej osób fizycznych, stanowi element prawa prywatności i znajduje aktualnie wyraz w normach prawa międzynarodowego, m.in. w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (art. 8) i Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 177). Prawo to jednak może, na warunkach ustawowych podlegać ograniczeniom, przede wszystkim ze względu na usprawiedliwiony interes społeczny. W przypadku sprawowania wymiaru sprawiedliwości na tle okoliczności mogących stano-

⁵ Zob. B. Kaczmarek, [w:] K. Markiewicz, Ł. Błaszczak, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), Dowody w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2010, s. 456 i n.

wić tajemnicę dochodzi do kolizji, pomiędzy interesem osoby chronionej, a interesem ogólnym związanym ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości. Z zasady należy przyjmować, że w postępowaniu karnym interes ogólny ma pozycję dominującą w przeciwieństwie do postępowania cywilnego, w którym brak jest uzasadnienia dla arbitralnego wkraczania w sferę prywatności, dla ochrony z zasady równoważnego interesu drugiej strony⁶.

Brak możliwości zwolnienia przez sąd w postępowaniu cywilnym z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej nie zwalnia jednak sądu z obowiązku udzielenia osobie wezwanej w charakterze świadka odpowiednich pouczeń. Stosownie do art. 266 KPC, przed przesłuchaniem świadka uprzedza się o prawie odmowy zeznań. W doktrynie zgodnie przyjmuje się, że przepis ten dotyczy zarówno prawa odmowy zeznań, jak i prawa odpowiedzi na zadane pytanie (zob. J. Rajski; O czym należy uprzedzić świadka; *Palestra* 1958/1). Nieuprzedzenie świadka o przysługującym mu prawie odmowy zeznań, jako stanowiące uchybienie proceduralne, może stanowić podstawę uzasadnionego zarzutu apelacyjnego (zob. T. Erciński; *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*; tom I; Wyd. Prawnicze; W-wa 1997 str. 4217).

Na marginesie warto wspomnieć wyrażony w doktrynie pogląd, że w niektórych sytuacjach niewykorzystanie przez świadka uprawnienia płynącego z treści art. 261 § 2 KPC i ujawnienie sądowi okoliczności objętych tajemnicą zawodów medycznych – a więc również tajemnicą lekarską – może być uznane za działanie bezprawne polegające na naruszeniu dóbr osobistych⁷. Oznacza to, że powstaje w tym przypadku kolejna - trzecia – podstawa odpowiedzialności lekarza za ujawnienie informacji objętych tajemnicą poza odpowiedzialnością karną i cywilną

Z prawem odmowy przez świadka odpowiedzi na zadane pytanie wiąże się bezpośrednio uprawnienie przewidziane w art. 248 § 2 KPC. Przepis art. 248 § 2 KPC pozwala uchylić się od obowiązku przedstawienia na zarządzenie sądu dokumentu, jeśli zawarte w nim informacje mieszczą się w zakresie uprawnienia do odmowy odpowiedzi na pytanie wyrażonego w art. 261 § 2 KPC. Oznacza to, że na podstawie tego przepisu lekarz nie jest zobowiązany do ujawniania przed sądem elementów dokumentacji medycznej sensu largo, które zawierają informacje objęte zakresem tajemnicy zawodowej.

2.3.3. POSTĘPOWANIE ADMINISTRACYJNE

Na gruncie przepisów ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 267 z późn. zm.) („KPA”) nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonka strony, wstępnych,

⁶ []

⁷ M. Safjan, *Problemy prawne tajemnicy lekarskiej*, KPP Nr 1/1995, s. 36-38

zstępnych i rodzeństwa strony oraz jej powinowatych pierwszego stopnia, jak również osób pozostających ze stroną w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli. Prawo odmowy zeznań trwa także po ustaniu małżeństwa, przysposobienia, opieki lub kurateli (art. 83 § 1 KPA). Lekarz nie jest zatem uprawniony do odmowy złożenia zeznań w charakterze świadka. W każdym przypadku ma on obowiązek na wezwanie organu administracji publicznej stawić się celem złożenia zeznań.

Zgodnie z § 2 art. 83 KPA świadek może **odmówić odpowiedzi na pytania**. W postępowaniu administracyjnym prawo świadka do odmowy udzielenia odpowiedzi na poszczególne pytania obejmuje przypadki, gdy odpowiedź mogłaby narazić świadka lub jego bliskich, wymienionych w art. 83 § 1 KPA na odpowiedzialność karną, hańbę lub bezpośrednią szkodę majątkową albo **spowodować naruszenie obowiązku zachowania prawnie chronionej tajemnicy zawodowej**.

Ponadto, zgodnie z art. 52 ust. 1 Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego **nie wolno przesłuchiwać lekarza psychiatry** na żadnym etapie postępowania na okoliczność wypowiedzi osoby, wobec której podjęto czynności wynikające z ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, **co do popełnienia przez nią czynu zabronionego pod groźbą kary (przestępstwa lub wykroczenia)**. Przykładowo, w trakcie postępowania podatkowego prowadzonego przeciwko pacjentowi nie wolno pytać lekarza psychiatrę wezwanego w charakterze świadka do urzędu skarbowego, u którego leczył się podatnik na okoliczność wypowiedzi w trakcie wizyty lekarskiej co do faktu unikania płacenia podatku. Zakazem tym nie będą natomiast objęte wypowiedzi pacjenta dotyczące np. sposobu spędzania urlopu. Lekarz będzie jednak mógł odmówić odpowiedzi na pytanie powołując się na „ogólną” tajemnicę lekarską uregulowaną w art. 40 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty.

Lekarz składający zeznania jako świadek w postępowaniu administracyjnym jest zatem uprawniony do odmowy udzielenia odpowiedzi na poszczególne pytania z uwagi na możliwość naruszenia tajemnicy zawodowej.

Tajemnicą zawodową są objęte wiadomości uzyskane w związku z wykonywaniem określonego zawodu. Prawo odmowy odpowiedzi na pytanie na gruncie KPA dotyczy jednakże tylko prawnie chronionej tajemnicy zawodowej, a zatem takich wiadomości, których zachowanie przez osobę wykonującą dany zawód jest obowiązkiem prawnym tej osoby⁸. Dotyczy więc tajemnicy lekarskiej, przewidzianej w szczególności w ustawie o zawodach lekarza i lekarza dentysty.

⁸ A. Wróbel, (w:) Jaśkowska, Wróbel, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz 2000, s. 485

Określone w przepisach przesłanki korzystania z prawa odpowiedzi na pytanie z zasady wyłączają możliwość ich wykazania przez świadka i poddania ich kontroli organu orzekającego w sprawie, gdyż byłoby to w swej istocie pozbawieniem świadka przyznanej mu ochrony prawnej. Organ administracji publicznej nie może domagać się od świadka uzasadnienia odmowy odpowiedzi na pytanie⁹. W przeciwnym wypadku mogłoby dojść do ujawnienia informacji, które świadek chce chronić, korzystając z przyznanego mu na mocy KPA prawa.

W literaturze przyjmuje się, że dla skorzystania przez świadka z przysługującego mu prawa wystarcza stwierdzenie świadka, że odpowiedź na pytanie mogłaby spowodować dla niego lub jego bliskich negatywne skutki wskazane w art. 83 § 2 KPA¹⁰.

Podanie przez lekarza w trakcie zeznania podstawy prawnej korzystania z tego prawa (a więc powołanie się na art. 40 § 1 ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry), nie podając uzasadnienia przesłanek istnienia tego prawa¹¹ jest wystarczające dla uzasadnienia odmowy odpowiedzi na pytanie.

W gruncie przyznanego w art. 83 § 2 KPA uprawnienia wątpliwość budzi jeszcze jedna kwestia, sprowadzająca się do pytania: czy w przypadku nieuzasadnionej odmowy odpowiedzi na pytanie można wobec świadka zastosować sankcje przewidziane w art. 88 § 1 KPA. Kwestia ta wyłania się w związku z zawartym w art. 88 § 1 KPA sformułowaniem przepisu: "bezzasadnie odmówił złożenia zeznań". Wątpliwość budzi to czy sankcja przewidziana w art. 88 § 1 KPA może być stosowana tylko w razie nieuzasadnionej odmowy zeznań, czy również w razie nieuzasadnionej odmowy odpowiedzi na pytanie. Przyjmuje się, że sformułowanie zawarte w art. 88 § 1 KPA należy interpretować rozszerzająco, dopuszczając stosowanie sankcji również w przypadku nieuzasadnionej odmowy odpowiedzi na pytanie¹².

Kodeks postępowania administracyjnego nie reguluje szczegółowo trybu przesłuchania świadka. Artykuł 83 § 3 KPA wprowadza jedynie **obowiązek uprzedzenia go o prawie odmowy zeznań i odpowiedzi na pytania**, oraz o odpowiedzialności za fałszywe zeznania. Dokonanie tego pouczenia jest warunkiem ewentualnej odpowiedzialności karnej danej osoby za złożenie fałszywych zeznań. Stosownie do treści art. 233 § 3 KK "nie podlega karze, kto nie wiedząc o prawie odmowy zeznania lub odpowiedzi na py-

⁹ R. Kędziora, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz. wyd. 4, Warszawa 2014

¹⁰ Zob. J. Borkowski, (w:) Borkowski, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, s. 172-173.

¹¹ Zob. B. Adamiak, (w:) B. Adamiak, J. Borkowski, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, 2014, s. 379; K. Łojewski, Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym, Warszawa 1970, s. 141 i nast.

¹² B. Adamiak, J. Borkowski, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, wyd. 13, Warszawa 2013

tania, składa fałszywe zeznanie z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu". Kodeks postępowania administracyjnego nie przewiduje również obowiązku złożenia przez świadka przyrzeczenia, co jednak nie zwalnia go z zeznawania prawdy.

Na gruncie KPA możliwe jest jedynie **ustne złożenie zeznań**. Stanowisko takie podzielił Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 20 października 2005 r. (II OSK 124/05, Legalis), w którym stwierdził, że przepisy KPA dopuszczają możliwość złożenia na piśmie zeznań przez osoby fizyczne (art. 50 § 1 i art. 54 § 1 KPA). Nie są to jednak zeznania świadków w rozumieniu art. 83 § 3 KPA, a jedynie pisemne oświadczenia osób fizycznych o posiadaniu określonych informacji. W takiej sytuacji, kiedy jednocześnie organ odmawia wiarygodności pisemnym oświadczeniom, zachodzi konieczność przesłuchania tych osób w charakterze świadków¹³.

W odniesieniu do sposobu składania zeznań Naczelny Sąd Administracyjny wskazał, iż KPA nie przewiduje "zbiorowego" przesłuchiwanie świadków. Świadców winni być przesłuchiwani oddzielnie, protokół zaś powinien odzwierciedlać to, co każdy z nich powiedział (wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 26 kwietnia 2000 r., V SA 2162/99, niepubl.).

2.3.4. MOŻLIWOŚĆ ZWOLNIENIA PRZEZ PACJENTA Z OBOWIĄZKU ZACHOWANIA TAJEMNICY LEKARSKIEJ

2.3.4.1. USTAWA O ZAWODZIE LEKARZA I LEKARZA DENTYSTY

Zgodnie z art. 40 § 2 pkt 4) pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy może wyrazić zgodę na ujawnienie tajemnicy lekarskiej, po uprzednim poinformowaniu o niekorzystnych dla pacjenta skutkach jej ujawnienia.

Wyrażenie przez pacjenta zgody na ujawnienie tajemnicy powinno mieć charakter wyraźny nie budzący wątpliwości. Nie może być domniemywane ani dorozumiane. Dla celów dowodowych, w celu zabezpieczenia się przed ewentualnym zarzutem naruszania tajemnicy lekarskiej zwolnienie przez pacjenta z obowiązku zachowania tajemnicy należy odebrać w formie pisemnej, wraz z określeniem zakresu zwolnienia (czy wszelkie informacje, czy ściśle określone) oraz wskazania komu można udzielić informacji (wszystkim, czy określonej kręgowi osób). Oświadczenie należy załączyć do dokumentacji medycznej pacjenta.

2.3.4.2. USTAWA O PRAWACH PACJENTA

¹³ Odmienne jednak uważa B. Adamiak; Zob. B. Adamiak, (w:) B. Adamiak, J. Borkowski, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, 2014, s. 380

Możliwość zwolnienia osoby wykonującej zawód medyczny (w tym lekarza) od obowiązku zachowania w tajemnicy informacji związanych z pacjentem, w szczególności dotyczących jego stanu zdrowia przewiduje ustawa o prawach pacjenta.

Na podstawie art. 14 ust. 2 pkt 3 Ustawy o prawach pacjenta pacjent albo jego przedstawiciel ustawowy uprawniony jest do zwolnienia lekarza z obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej.

Wyrażenie przez pacjenta zgody na ujawnienie tajemnicy powinno mieć charakter wyraźny nie budzący wątpliwości. Nie może być domniemywane ani dorozumiane. Nie jest natomiast wymagana żadna szczególna forma¹⁴. Dla celów dowodowych, w celu asekuracji przed ewentualnym zarzutem naruszania prawa pacjenta do dochowania poufności, najkorzystniejsza będzie forma pisemna, jednoznacznie określająca, komu i w jakich sytuacjach można udzielić pewnych informacji. Dokument taki powinien być załączony do dokumentacji medycznej pacjenta.

W przypadku pacjenta małoletniego zgodę na ujawnianie informacji wyraża jego przedstawiciel ustawowy. Teoretycznie w takiej sytuacji nie ma obowiązku zasięgnięcia również opinii osoby bezpośrednio zainteresowanej. Pojawia się jednak tendencja do respektowania autonomii woli pacjenta, dlatego należy wysłuchać zdania pacjenta małoletniego, w szczególności pacjenta, który ukończył 16 lat.

2.4. TAJEMNICA LEKARSKA LEKARZA PSYCHIATRY A OBOWIĄZEK DENUNCJACJI NIEKTÓRYCH PRZESTĘPSTW

2.4.1. KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO

Art. 304 § 1 KPK nakłada na każdego, kto dowie się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, **społeczny** obowiązek poinformowania prokuratury albo Policji o tym fakcie.

Przestępstwami ściganymi z urzędu są te przestępstwa, od których ścigania ustawa nie uzależnia złożenia wniosku przez uprawnionego albo nie są one prowadzone z oskarżenia prywatnego. Generalną zasadą jest ściganie przestępstw z urzędu, natomiast wyjątkami – tryb wnioskowy i prywatnoskargowy. Na wniosek ścigane są m.in. przestępstwa nieumyślnego narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz nieumyślne spowodowanie u osoby najbliższej lekkiego uszczerbku na jej zdrowiu. W trybie prywatnoskargowym – czyli w

¹⁴ D. Karkowska, Komentarz do art. 14 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, LEX nr 120584.

przypadku gdy sam pokrzywdzony wnosi i popiera przed sądem akt oskarżenia – ścigane są przestępstwa zniesławienia i zniewagi.

Stwierdzenie, czy dane przestępstwo jest ścigane z urzędu, czy też w innym trybie, wymaga sięgnięcia do części szczególnej kodeksu karnego albo innej ustawy, która zawiera przepis karny. Jeżeli w treści przepisu brak jest informacji o trybie ścigania, to przestępstwo to jest ścigane z urzędu. W pewnych sytuacjach może być jednak konieczne sprawdzenie również innych przepisów danej ustawy, które mogą stanowić, że określone przestępstwo nie jest ścigane z urzędu.

Powyższy **obowiązek** ten ma charakter **społeczny**, a nie prawny, zatem co do zasady za jego nieprzestrzeganie nie grożą żadne konsekwencje prawnokarne.

Prawny obowiązek powiadomienia o przestępstwie nałożony jest natomiast na **instytucje państwowe i samorządowe**, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Są one obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa. Sporne pozostaje określenie katalogu podmiotów, które są uznawane za instytucje państwowe i samorządowe¹⁵. Brak jest w doktrynie m.in. zgody, czy za taką instytucję mogą być uznane szpitale będące własnością samorządów albo poszczególnych ministerstw.

Należy po pierwsze wskazać, że obowiązek denuncjacji nałożony jest na instytucję jako taką, a nie na jej pracownika. Zobowiązana jest zatem osoba, która jest uprawniona do kierowania daną instytucją, a szeregowy pracownik obowiązany jest tylko do powiadomienia swojego przełożonego¹⁶.

Pomimo rozbieżności w doktrynie należy zgodzić się z poglądem, że osoba udzielająca pomocy medycznej (czy też precyzyjniej – organ kierujący jednostką, w której udzielana jest taka pomoc) w żadnym wypadku nie będzie zobowiązany do powiadomienia organów ścigania na podstawie art. 304 § 2 KPK. Za taką interpretacją przemawia przede wszystkim okoliczność, że przyjęcie poglądu odmiennego prowadziłoby do wniosku, że obowiązek denuncjacji uzależniony jest od miejsca udzielania pomocy medycznej.

2.4.2. KODEKS KARNY

¹⁵ A. Huk, Tajemnica zawodowa lekarza w polskim procesie karnym, 2006, s. 135 i przywołana tam literatura.

¹⁶ A. Huk, Tajemnica zawodowa lekarza w polskim procesie karnym, 2006, s. 135.

Odmiennie prezentuje się sytuacja, w której popełniono jedno z przestępstw określonych w art. 240 Kodeksu karnego. Przepis ten nakłada na każdego, kto posiada w tym zakresie wiarygodną informację, obowiązek poinformowania organu powołanego do ścigania przestępstw o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w tym przepisie. Te przestępstwa to:

- 1) art. 118 KK – ludobójstwo,
- 2) art. 118a KK – masowy zamach,
- 3) art. 120 KK – stosowanie środków masowej zagłady,
- 4) art. 121 KK – wytwarzanie lub gromadzenie środków masowej zagłady, lub obrót nimi,
- 5) art. 122 KK – stosowanie niedopuszczalnych sposobów lub środków walki,
- 6) art. 123 KK – zamach na życie lub zdrowie jeńców wojennych lub ludności cywilnej,
- 7) art. 124 KK – przestępne naruszenia prawa międzynarodowego,
- 8) art. 127 KK – zamach stanu,
- 9) art. 128 KK – zamach na konstytucyjny organ RP,
- 10) art. 130 KK – szpiegostwo,
- 11) art. 134 KK – zamach na życie Prezydenta RP,
- 12) art. 140 KK – zamach na jednostkę sił zbrojnych RP,
- 13) art. 148 KK – zabójstwo,
- 14) art. 163 KK – spowodowanie zdarzenia powszechnie niebezpiecznego,
- 15) art. 166 KK – zawładnięcie statkiem wodnym lub powietrznym,
- 16) art. 189 KK – pozbawienie wolności,
- 17) art. 252 KK – wzięcie zakładnika,
- 18) każde przestępstwo o charakterze terrorystycznym.

Przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- poważnego zastraszenia wielu osób,
- zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,
- wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej

a także groźba popełnienia takiego czynu.

Przygotowanie albo usiłowanie do popełnienia czynu zabronionego jest karalne tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi. Spośród wyżej wskazanych przestępstw karalne jest przygotowanie do popełnienia czynów z punktów 1), 8), 9), 12), 15), 16) oraz 18). Osoba, która ma wiarygodną wiadomość o przygotowywaniu do popełnienia innego przestępstwa niż wymienione, nie jest prawnie zobowiązana (jest natomiast zobowiązana społecznie) do zawiadomienia stosownych organów. Obowiązek taki nie istnieje na przykład przy wiarygodnej informacji o przygotowaniach do popełnienia zabójstwa.

Niezawiadomieniu o popełnieniu czynu zabronionego wskazanego w treści art. 240 § 1 KK jest zagrożone karą do 3 lat pozbawienia wolności. Podstawą odpowiedzialności jest jednak posiadanie informacji wiarygodnej. Nie musi to być jednak informacja całkowicie pewna i sprawdzona. Oceny jej wagi i przydatności powinien dokonywać organ powołany do ścigania, a nie osoba posiadająca tę wiadomość. Nie ma również obowiązku zawiadamiania organów ścigania w wypadku, gdy dysponujemy dostatecznymi podstawami do przypuszczania, że prokuratura albo Policja już wiedzą o możliwym popełnieniu przestępstwa.

Z obowiązku powiadomienia organów ścigania w odniesieniu do przestępstw z art. 240 KK zwolnione są tylko dwie grupy osób:

- adwokat lub radca prawny, który uzyskał informację w związku z udzielaniem pomocy prawnej,
- duchowny, na okoliczności uzyskane podczas spowiedzi.

Z zachowania tajemnicy co do faktu popełnienia przestępstwa zwolnione są z mocy samego prawa natomiast pozostałe osoby, w tym lekarze¹⁷. Odmiennie lekarze psychiatrzy **wykonujący czynności z zakresu ustawy o ochronie zdrowia psychicznego** są zwolnieni z tego obowiązku, zaś organy ścigania i organy procesowe nie mogą przesłuchiwać lekarzy psychiatrów na okoliczność wypowiedzi pacjenta co do popełnienia takiego czynu. Takich osób nie można przesłuchać co do okoliczności przewidzianych w art. 52 ust. 1 Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego, nawet jeżeli wyrazi ona gotowość ujawnienia tego rodzaju tajemnicy zawodowej (postanowienie Sądu Najwyższego z 20 kwietnia 2005 r., I KZP 6/05, OSNKW 2005, Nr 4, poz. 39).

2.4.3. USTAWA O PRZECIWDZIAŁANIU PRZEMOCY W RODZINIE

Obowiązek zawiadomienia organu o niebezpieczeństwie grożącym życiu lub zdrowiu człowieka może zaistnieć w kontekście przemocy w rodzinie.

Przepis art. 12 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2005 r., Nr 180, poz. 1493 z późn. zm.) („Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”) stanowi, że:

- 1) osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora;
- 2) osoby będące świadkami przemocy w rodzinie powinny zawiadomić o tym Policję, prokuratora lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Obowiązek zawiadomienia organów ścigania dotyczy zatem wyłącznie sytuacji przemocy w rodzinie. Przyjmuje się, że jest to obowiązek o **charakterze społecznym** (jego realizacja podlega ocenie wyłącznie w sferze moralnej), a nie prawnym. W praktyce jest to więc powtórzenie regulacji z Kodeksu postępowania karnego. W szczególności **przepis art. 12 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie sam w sobie nie uchyła przepisów o obowiązku zachowania tajemnicy lekarskiej.**

2.4.4. USTAWA O PRZECIWDZIAŁANIU NARKOMANII

Lekarze, lekarze psychiatrzy, psychologowie psychoterapeuci mogą w ramach swojej pracy mieć kontakt z osobami uzależnionymi od narkotyków. Ustawa z dnia 29 lipca

17 A. Marek, Komentarz do art. 240 Kodeksu karnego [w:] Kodeks karny. Komentarz. A. Marek, LEX nr 59932.

2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2012 r. poz. 124 z późn. zm.) („**Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii**”) zawiera przepisy nakładające obowiązek powiadomienia organów ścigania o przestępstwach związanych z narkotykami.

Te przestępstwa to:

- nielegalny obrót środkami odurzającymi, substancjami psychotropowymi lub słomą makową - art. 56 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii;
- udzielenie innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej albo nakłanianie jej do zażycia - art. 58 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii,
- udzielenie innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej albo nakłonienie jej do zażycia, dokonane w celu osiągnięcia korzyści majątkowej - art. 59 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.

Katalog podmiotów zobowiązanych do takiego zawiadomienia jest jednak bardzo ograniczony. Obejmuje właścicieli lub działających w jego imieniu zarządców albo kierowników zakładu gastronomicznego, lokalu rozrywkowego oraz osoby prowadzące inną działalność usługową, którzy posiadają wiarygodną wiadomość o popełnieniu jednego z przestępstw na terenie tego zakładu lub lokalu.

Na marginesie należy wskazać, że ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii nie nakłada na nikogo obowiązku poinformowania organów ścigania o fakcie, że ktoś jest uzależniony od narkotyków albo takie narkotyki przy sobie posiada. Niewątpliwie to właśnie z takimi sytuacjami mogą spotkać się w codziennej pracy osoby wykonujące zawód lekarza.

3. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA NARUSZENIE TAJEMNICY ZAWODOWEJ

Ujawnienie tajemnicy pacjenta (klienta) może skutkować odpowiedzialnością cywilną, karną i dyscyplinarną.

Odpowiedzialność cywilna związana jest z naruszeniem dóbr osobistych pacjenta (klienta) lub innych osób, a także zawartego w Konstytucji RP prawa do ochrony prawnej życia poczętego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym. Pacjent lub jego przedstawiciel ustawowy może wówczas wytoczyć przeciwko osobie, która naruszyła jego tajemnicę, powództwo na podstawie art. 23-24 KC (np. żądanie przeproszenia, ogłoszenia wyroku w prasie) oraz żądać zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 448 KC). Jeżeli przez ujawnienie tajemnicy pacjent (klient) poniósł szkodę majątkową (np. utracił możliwość wykonywania zawodu lub został zwolniony z zajmowanego stanowiska

czy pełnionej funkcji), możliwa jest także odpowiedzialność za czyny niedozwolone (art. 415 KC)¹⁸.

Niezależnie od odpowiedzialności cywilnej nie jest wykluczona także odpowiedzialność karna - przede wszystkim ze względu na sam fakt ujawnienia tajemnicy zawodowej przez osobę, która była zobowiązana do jej zachowania.

Zgodnie z art. 266 § 1 KK osoba, która jest zobowiązana na podstawie ustawy albo umowy do zachowania w tajemnicy pewnej informacji, a informację tę ujawnia lub wykorzystuje, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Przepis ten określa zatem sankcję karną za ujawnienie albo wykorzystanie przez lekarza (psychologa, psychoterapeutę) informacji, którą miał obowiązek zachowania w tajemnicy. Źródłem tego obowiązku może być albo przepis prawa (wprost taki obowiązek wynika z ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry oraz z ustawy o zawodzie psychologa), albo umowa. Przystępstwo to może być popełnione wyłącznie umyślnie, w zamiarze bezpośrednim albo ewentualnym.

Przez „ujawnienie” należy rozumieć sytuację, w której osoba nieuprawniona pozna treść informacji. Informacja musi do takiej osoby dotrzeć i musi się ona z nią zapoznać¹⁹. Ujawnienie może przybrać formę udostępnienia dokumentu, wypowiedzi ustnej albo użycia znaku lub gestu²⁰.

Natomiast „wykorzystaniem” jest takie użycie informacji objętej tajemnicą, którego celem będzie uzyskanie pożytku dla siebie albo kogoś innego czy też korzyści ze znajomości informacji²¹. Wykorzystanie musi mieć przy tym charakter bezprawny, tj. naruszać przepis ustawy²².

W stosunku do osoby niebędącej funkcjonariuszem publicznym przestępstwo to jest ścigane na wniosek (art. 266 § 3 Kodeksu karnego). Zatem wyłącznie sam pokrzywdzony może zainicjować postępowanie przygotowawcze. Po złożeniu wniosku dalsze postępowanie toczy się już z urzędu.

¹⁸ D. Karkowska, Ustawa o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw pacjenta. Komentarz, LEX 2012

¹⁹ P. Kozłowska-Kalisz, *Komentarz do art. 266 Kodeksu karnego* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), 2014, LEX nr 471735.

²⁰ Zob. wyrok SN z dnia 17 marca 1971 r., [III KR 260/70](#), OSNKW 1971, nr 10, poz. 151.

²¹ P. Kozłowska-Kalisz, *Komentarz do art. 265 Kodeksu karnego* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), 2014, LEX nr 471735.

²² P. Kozłowska-Kalisz, *Komentarz do art. 265 Kodeksu karnego* [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, M. Mozgawa (red.), 2014, LEX nr 471735.

RÖHRENSCHEF

Osoba obowiązana do zachowania tajemnicy będzie zatem odpowiadała karnie za przestępstwo z art. 266 § 1 Kodeksu karnego wyłącznie wtedy, gdy chciała je popełnić albo przewidywała możliwość jego popełnienia i się na to godziła (art. 9 § 1 Kodeksu karnego). Ponadto osoba nieuprawniona musi się rzeczywiście zapoznać z treścią informacji objętej tajemnicą – niewystarczające jest samo umożliwienie takiego zapoznania się (co może mieć miejsce na przykład przy zamierzonym niedostatecznym zabezpieczeniu dokumentów albo w sytuacji przekazywania informacji innej osobie uprawnionej w taki sposób, że mogła się z nią zapoznać osoba nieuprawniona, na przykład przy zamierzenie głośnej rozmowie w miejscu publicznym).